

konec diskuse

Tony Judt

◆ bytový seminář, česky | anglicky, vznik: 15. 12. 1986

◆ private seminar, Czech | English, origin: 15. 12. 1986

konec diskuse [1986]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: No, to jsem říkal, že by Aristotelés namítal smysl nebo...

Jiný hlas: Nesmysl předpovídal.

A já bych měl ještě otázku. Nevím, jestli se k tomu budeme vracet, vy jste mluvil o té antipatii, že se tam...

Hejdánek: O čem?

Jiný hlas: Antipatii.

Hejdánek: Jo, tak to byl ovšem můj termín, to neříká on.

Jiný hlas: No, v něm se to ocitlo...

Hejdánek: No, ano.

Jiný hlas: Že za to podle Aristotela nemůžeme být mravně zodpovědni.

Hejdánek: Jo, on říká: nejsme za to chváleni ani haněni. Za city, za pocity.

Jiný hlas: Ale to je přece jenom něco jiného, to mluví o vyjadřování něčeho o mně, ale to ještě neznámá, jak se k tomu člověk postaví, jak to skutečně je.

Hejdánek: No, ale je to otázka, jestli je zdůvodněné, takže to předpokládá, takže to znamená, že to není morálně hodnotitelné, asi má na mysli.

Jiný hlas: No a vy sám jste k tomu, já jsem to tak pochopil, že vy k tomu máte určité kritické stanovisko, ovšem jste to neformuloval. Zároveň jste se zmiňoval o tom Habermasovi, tam jste říkal, že on třeba neuznává Habermase, ale jde o to, že mravní člověk může jednat košer, ovšem intelektuálně je to chybné. Mě by zajímalo jednak, jestli třeba přistě bychom se o tom mohli nějak víc rozhovořit nebo diskutovat, a pak by mě zajímalo, proč nepovažovat, když jste odpovídal panu doktorovi, že ty teologické ctnosti nejsou ctnosti, ale že jsou to životní orientace, tak proč nepovažovat city za životní orientace? A když by se samozřejmě považovaly za životní orientaci, to znamená za něco, co se neustále musí...

Hejdánek: Aristotelés by na to odpověděl velmi stručně, poněvadž životní orientace, to je to, k čemu se rozhodujete, kdežto city, k těm se nerozhodujete. Ty prostě máte, nebo nemáte.

Jiný hlas: Máte, nemáte? Proč? Mě by zajímalo, proč neuvažovat na úrovni, že jestliže chci něco cítit, tak proč se to nemůže týkat něčeho, o čem se dá říci, že já to tak chci mít, já to tak chci cítit, že to patří k jakési mravní konstituci toho já nebo toho mravního subjektu.

Hejdánek: No, pravda je, že člověk je schopen si svoje city taky navozovat. To je pravda. To Aristotelés nějak nedocenil, že jednak drogami, ale jednak daleko jednodušším způsobem, prostě člověk se může chtít rozčítit a rozčítí se. Nebo například...

Jiný hlas: Nebo například...

Hejdánek: No, v evangeliu [nesrozumitelné], to je příklad... to je něco jiného, to není cit samozřejmě. Tam jde o jiné, to není ani *philia* ani *erós*, že, to je *caritas* a to je komplikovaná záležitost, to prostě není cit. Nejde o to mít cit lásky. Když potkáš někoho, tak mít cit lásky. Láska je dělající, stejně jako víra je dělající. To je prostě to, co dělám, a ne jaký mám cit. To tam nepatří. Ale když mluvím o tom, že mám sympatie nebo antipatie, to je něco jiného než láska v tom novozákonním smyslu, to není o tom: měj sympatie ke svému bližnímu, to se nedá takhle přeložit.

Ale já se mohu tedy rozhodnout, já se můžu dokonce jaksi vyhrát do jistého citu, to je pravda. A to jednak tím, že to předstírám těm druhým, ale že to předstírám i sobě. Na druhé straně můžu mít nějaký cit, který nedám najevo, a nedám ho najevo těm druhým, a dokonce ho potlačím takovým způsobem, že vlastně ani sám si ho neuvědomím. Například celá řada takových těch vytěsňených citů hraje roli v nevědomí, jak o tom psychologové a psychiatři hovoří. Čili to je mnohem komplikovanější, než to Aristotelés viděl.

Ale jsou to taky krajní situace, tohleto jsou okrajové případy. Fakt je, že normálně ty city mě přepadají samotné, samy o sobě tedy, a že je nemusím přivolávat a nepřivolávám, že je nemusím odhánět a neodháním, prostě přijdou.

Jiný hlas: Tak na to jsem se chtěl zeptat, poněvadž já jsem si to přesně nepoznamenal, vy jste říkal, že životní orientace není žádný výkon...

Hejdánek: Výkon, výbava.

Jiný hlas: Výbava, vlastně jste to použil jako něco, co je dané, a že každým krokem tu životní orientaci člověk musí obnovovat.

Hejdánek: Ano, ano.

Jiný hlas: Používá se také, používal se dost tradičně náboženský cit. Jestliže bysme řekli, že existuje nějaký náboženský cit, to znamená, že ten cit, aby mohl být náboženským, se musí také neustále, aby mohl růst, aby neumřel nebo aby jenom nepřišel spontánně a zase neodešel, to znamená, i náboženský cit by se musel neustále každým setkáním s tím Bohem také neustále obnovovat, žít. Jestli by se tedy použilo, že náboženský cit je cit v tomhle našem smyslu. Že to není jenom něco, co přijde...

Co je to vlastně náboženský cit? To se používalo tradičně u Schleiermachersa a tak dále, náboženský cit je v podstatě pocit, víc se používalo běžně, myslím, že náboženský cit spíš u Schleiermachersa.

Hejdánek: Tam je cit závislosti u něj. Neříká náboženský cit, z toho právě vykládá náboženství, ale předchází tomu cit.

Jiný hlas: Ale myslím, že se to používá jako ten náboženský cit o té určité závislosti.

Hejdánek: To je možné, museli bychom se domluvit tedy, když se používá, tak v jakém smyslu se používá, co se myslí pod slovem náboženství. Jsou city, které jsou nábožensky spravovávány, ale jestli náboženský cit, já nevím, jestli se to dá připustit.

Jiný hlas: Mně se nezdá, mně se nechce zrovna tady zavádět ten *princip*, že by šlo o nějaký náboženský cit. Jde mi spíš o to, jestli v takovém případě, proč by se muselo odmítnout, že ten cit nemůže být tou životní orientací, která není nějakou samozřejmou výbavou, ale něco, co vlastně – i když myslím, v tomto není to samozřejmě asi rozdíl v určitém stupni takového toho, co si člověk přeje – a jak by to řekl úplně přesně, jako určitý stupeň, co cítí, jako že přichází samo od sebe, a něco, na čem skutečně musí pracovat příliš vědomě. Jde mi o to, že mně se jednalo o tom, že považovat ten cit jako něco, co přichází samo od sebe, jestliže by – proč nemůžeme uvažovat o tom, že to přichází spíš samo od sebe? Proč to nezahrnout, že opravdu cítíme tu antipatii k někomu, protože to vlastně chceme. A samozřejmě chceme to třeba v sféře, kterou sami nejsme okamžitě schopni reflektovat. Ale proč právě tuhle sféru nevzít vědomě sama za sebe k nám? Že to je vlastně – máme-li antipatii k člověku, k někomu, tak podle Aristotela to je vlastně bez nějakého hodnotícího stanoviska, že to není ani špatné ani dobré. A já si právě myslím, proč to naopak nevzít za to a už to právě pojmut, jakože už to jsou mravní předstupy, kdy člověk už mravně přímo jedná.

Hejdánek: No dobře, to je otázka *terminologická*. Vy pod citem rozumíte něco jiného než Aristoteles. No a stejně to, co označuje Aristoteles jako cit, tak vy musíte taky nějak označit. Nějak to označte. To není žádné řešení, to jenom posunete význam termínu.

Jiný hlas: To není pravda. Mně šlo o tu životní orientaci, na které člověk neustále v každém okamžiku se musí nějak podílet a něco vytvářet. Že to není jenom nějaká výbava, která je daná třeba genetikou. Takže jsem myslel ne, že jde jenom o novou *terminologii*, ale že naopak, jestliže Aristoteles říká, že antipatie je něco, co vlastně ještě není určeno, jestli je to dobré nebo špatné, tak mně by se jednalo, že už tohle je něco špatného, jestliže já už volím...

Hejdánek: No, když volím, tak jo. On říká ale, že u citu nevolím. Že volím až u ctnosti.

Jiný hlas: Já bych to právě vysvětlil, že vidět někoho sympaticky nebo nesympaticky je volba. O to mi šlo.

Hejdánek: No dobře, ale on mluví o tom, že vidět nebo nevidět je ještě před volbou. Čili on mluví o něčem jiném, je to jenom rozdíl *terminologický*. To skutečně tam není věcné. Nic neposouváte, jenom význam termínu. Přece máte něco, co není volba? Nebo říkáte, že všechno je volba?

Jiný hlas: Ne, to ne, ale ten cit je volba.

Hejdánek: A co není volba? Ten pocit, co není volba? Řekněte mi něco, co není volba. Dobře, cit je podle vás volba. Tak mi řekněte něco, co není volba. Setkáte se s někým a teď vás přepadne něco, a vy ještě jste

nevolil. Co to je? Tomu říká Aristoteles cit. To je jenom v jiném smyslu termínu. Ale vy přece nemůžete říct, že všechno je volba. Něco taky není volba. A tomu říká Aristoteles cit. Čili to je jenom *terminologický* rozdíl, nikoliv věcný.

A ináč to, co jsem já tam říkal, je, že když mluví Aristoteles o tom, že existuje taky střednost mezi city nebo v oboru citů, tak že vlastně už tam zasahuje do toho jakási ta kontrola, která člověka má zachovat při té střednosti a nenechat jeho city vybočit do těch extrémů. To znamená kontrola, ovládání citů, a tudíž už to je ten morální *princip*. To je přesně to, o čem se tady mluvilo.

On mluví o... já jsem hovořil nejdřív o tom, že střednost, ctnost je střednost mezi dvěma špatnostmi, ale pak on tam říká o té střednosti, že to je buď střednost mezi citem příliš nízkým nebo příliš extrémním, anebo při jednání mezi tou měrou *intervence* do rozmanitých záležitostí a mezi těmi dvěma body, které jsou [nesrozumitelné].

Jiný hlas: *In the United States, this is much harder to imagine.*

Jiný hlas: Ve Spojených státech je to daleko obtížnější si představit něco takového.

Jiný hlas: *Within American political culture, political liberalism is in many people's minds associated with economic liberalism.*

Jiný hlas: V rámci té americké tradice *politického liberalismu* jsou práva spojována nerozlučně s *ekonomickým liberalismem*.

Jiný hlas: *And similarly in Central and Eastern Europe there is the same association between the control of the economy and control of society.*

Jiný hlas: A ve střední a východní Evropě zase je to zcela *principiálně* svazováno s ekonomickou kontrolou a politickou kontrolou.

Jiný hlas: *And I don't think that the sort of compromise which is achieved in countries like Sweden or Holland can be generalized.*

Jiný hlas: A já si nemyslím, že ten systém, který byl třeba uskutečněn ve Švédsku nebo v Holandsku, že by mohl být zobecněn.

Jiný hlas: *But it's also true that we live now at a time where grand political theories are out of fashion.*

Jiný hlas: Zároveň je ale pravda, že žijeme dnes v době, kdy velké politické teorie vyšly z módy.

Jiný hlas: *And I think this is a good thing.*

Jiný hlas: A to se domnívám, že je dobrá věc.

Jiný hlas: *And it leaves space, which is why rights talk has begun again, it leaves space for the idea that the emphasis should be on individuals as members of society rather than as in a relationship with the state.*

Jiný hlas: A ponechává to prostor, proto ty diskuse o právech znovu začaly, ponechává to prostor pro myšlenku, že důraz by měl být kladen na jednotlivce jako členy společnosti spíše než v jejich vztahu ke státu.

Jiný hlas: *Because ever since the 18th century, Western political thought has been focused on the state.*

Jiný hlas: Zatím veškeré ty diskuse o právech vždycky byly zaměřeny na stát a proti státu.

Jiný hlas: *And it has imagined itself as having a constructive role. It has to create...*

Jiný hlas: A vždycky se mělo za to, že stát má konstruktivní úlohu.

Jiný hlas: *And because it was assumed in the 19th century, which was the great moment of the formation of modern political thought...*

Jiný hlas: A protože to bylo všeobecně sdíleno v 18. století, které bylo rozhodující pro formulaci těchto idejí...

Jiný hlas: *That liberalism was given...*

Jiný hlas: *liberalismus* byl daností...

Jiný hlas: And that the question was how to go beyond it.

Jiný hlas: A otázkou bylo, jak jít kupředu nad to.

Jiný hlas: Now, it seems to me clear that we can see *liberalism* as a moment in the Western experience...

Jiný hlas: Dnes mám za to, se stává zřejmým, že na *liberalismus* se můžeme dívat jenom jako na moment západoevropské politické zkušenosti...

Jiný hlas: ...which was only ever experienced by a very few, very small group of societies.

Jiný hlas: ...a to zkušenosti, kterou sdílely, mohly nabýt a sdílet jenom malá, malá skupina společností.

Jiný hlas: And the point is a negative point, it is how to prevent the disappearance of *liberalism*.

Jiný hlas: A vlastně úkolem je tady něco negativního, jak zabránit rozpadu *liberalismu*.

Jiný hlas: But at the same time preserving the values associated with *liberalism*.

Jiný hlas: I didn't catch it... *to prevent the disappearance*... Right, and *to preserve the values* associated with *liberalism*. Aha, jo, tedy, jak zabránit – ostatně je to těž – jak zabránit rozpadu *liberalismu* a jak zachránit některé hodnoty s *liberalismem* spojené.

Jiný hlas: While understanding that some of those values are contradictory.

Jiný hlas: Musíme si ovšem pamatovat, že některé z těchto hodnot jsou navzájem rozporné.

Jiný hlas: In other words, we must learn to accept those contradictions instead of trying to overcome them.

Jiný hlas: Jinými slovy, my se musíme snažit přijmout tyto rozpory, spíše než se snažit je překonat.

Jiný hlas: For example, the essential contradiction between *liberty* and *equality*.

Jiný hlas: Tak například ten rozpor mezi svobodou a rovností.

Jiný hlas: For 200 years, theorists have tried to either resolve the contradiction or decide in favor of one or the other.

Jiný hlas: Po 200 let se všichni teoretikové snažili buďto nějakým způsobem sepnout dohromady, ukázat, že to je tedy vlastně jedno, a nebo se rozhodnout ve prospěch jedné nebo druhé.

Jiný hlas: And I think the bad news is that we must somehow... we must decide what is essential about both and accept that preserving them is a constant contradiction.

Jiný hlas: Já si myslím, že musíme pochopit, co je podstatné pro každou z nich, a prostě to přijmout jako dvě hodnoty, které nejsou v souladu.

Jiný hlas: And my own sympathies are therefore with Dworkin, who... for whom this contradiction is a positive feature.

Jiný hlas: A já souhlasím s Dworkinem, pro kterého právě tato, tento rozpor je pozitivní skutečností, perspektivou.

Jiný hlas: So I suppose I... I like the idea of a historically sensitive theory of rights.

Jiný hlas: Mám rád, nebo dávám přednost té teorii o historicky vnímavé, citlivé teorii práva.

Jiný hlas: But I lean towards the defense of individual rights against the power of the collectivity, a little more.

Jiný hlas: No ale přece jenom poněkud víc dávám přednost té obhajobě práv jednotlivce proti právům kolektivu.

Jiný hlas: Not because they are *filosoficky* superior...

Jiný hlas: Ne proto, že by *filosoficky* měly přednost...

Jiný hlas: But because empirically they are more vulnerable.

Jiný hlas: ...ale protože empiricky jsou zranitelnější.

Jiný hlas: And I think on those... on such a basis one can argue for increased *equality*...

Jiný hlas: ...a myslím, že na tomto základě lze zdůvodňovat zvýšení rovnosti...

Jiný hlas: ...without accepting the utilitarian assumption that something must be lost to pay for this.

Jiný hlas: ...aniž bychom přijali tu *utilitaristickou* zásadu, že za to něco musíme ztratit.

Jiný hlas: It's not wonderful *filosofie*...

Jiný hlas: To není žádná obdivuhodná *filosofie*...

Jiný hlas: ...but it may be a more accurate description of the real world.

Jiný hlas: ...ale může to být přesnější popis jakéhosi názoru světa.

Jiný hlas: And lastly, it is a way of talking about politics which can be internationalized.

Jiný hlas: A konečně je to způsob, jak lze o právech mluvit, který může být internacionalizován.

Jiný hlas: It's not too specifically tied to the experience of any one culture.

Jiný hlas: Není tak naprosto vázán na nějakou specifickou tradici kulturní.

Jiný hlas: Oh, thank you very much.

Jiný hlas: Thank you for listening.

Jiný hlas: Oh, marvelous, that was... we are very... very grateful for that and we would should like to express our hope that next time if you will come, we hope you will, you will go on in this direction.

Jiný hlas: Well, I hope so too.

Jiný hlas: No, it wasn't only listening to your opinion, but opening of some new views for us and it was very useful even if we are *filosoficky*, *filosofie* in our view is no special science and it deals always with the whole. Therefore even politics is... so I withdraw my criticism.

Jiný hlas: Thank you for inviting me.

Jiný hlas: Thank you very much and... [nesrozumitelné]